

Verem ve sanat

Yrd. Doç. Dr. Mahmut Tokaç

1963 yılında Ordu, Ünye'de doğdu. 1979'da Ünye Lisesi'nden, 1985'te iÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 2000 yılında iÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi Bölümü'nde doktorasını tamamladı. 2002 – 2003 tarihleri arasında İstanbul 112 Ambulans Komuta Merkezi Başhekimliği, 2003 – 2009'da Sağlık Bakanlığı İlaç ve Eczacılık Genel Müdürlüğü'nde Genel Müdür Yardımcılığı ve Genel Müdürlüğü ile 2009-2013 arasında İstanbul Başakşehir Devlet Hastanesi Başhekimliği görevlerinde bulundu. Dr. Tokaç halen İstanbul Medipol Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Başkanı ve Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama Araştırma Merkezi Müdürü olarak görev yapmaktadır.

Bazı hastalıklar vardır ki birçok sanat eserine esin kaynağı olmuştur. Sanatta en yoğun kullanılan hastalıklardan biri de veremdir. Roman, hikâye, şiir, şarkı, türkü, tiyatro ve sinemada veremle sıkça karşılaşırız. O dönemleri yaşamamış genç kuşaklar için belki tuhaf bile gelecektir ama bir zamanlar verem romantizmle özdeşti. Sanatçılar adeta kendilerini vereme yakalanma ve ölme zorunluluğu altında hissediyorlardı. Sanatçılar, yazarlar, ressamlar romantizm uğruna zayıflayarak, kan kusarak, zorla nefes almaya çalışarak ölüme gitmeyi bir moda olarak görmekteydiler.

Verem ve romantizm ilişkisinin kökeni, antik çağa uzanan bir fikir olan dört sıvı teorisine dayanır. Hipokrat'tan başlayıp Galen'le devam eden, neredeyse bin yıl kabul gören teorideki dört sıvıdan biri olan "kara safra" melankolik insana aitti ve melankoli, sanatçı hastalığıydı. Dolayısıyla veremli yani melankolik karakter; duyarlı, yaratıcı ve naif olmak durumundaydı.

Sanatçıların bir kısmı kendisi vereme yakalanmış, bir kısmı ise sevdiklerini vereme kurban vermişlerdir. Bu durum onların sanatına da yansımıştır. Bunun en ilginç örneklerinden biri, İngiliz şair John Keats'dir. Hem sevdiklerini veremden kaybetmiş, hem de kendisi veremden ölmüştür. Veremin tesiri şiirlerine yansıdığı gibi, aşkı ve hastalığı bir filme de konu olmuştur.

John Keats (31 Ekim 1795- 23 Şubat 1821) 14 yaşındayken annesini veremden kaybetti. Kendisi de vereme yakalandı. Sanatının zirvesindeyken birden içine kapanık ve karamsar bir kişiliğe büründü.

1818'de ise kendisine bakan kardeşi Tom'u da veremden kaybetti. Hastalığı arttı, parasal sorunlar yaşamaya başladı ve parasızlık yüzünden ne tedavi görebildi ne de evlenebildi. 3 Şubat 1820'de ilk kez kan kustu ve zamanla veremi ölümcül bir noktaya geldi. 23 Şubat 1821'de henüz 25 yaşındayken öldü. Ömrünün sonlarına doğru, daha çok ölüm temalı şiirler yazdı. En meşhur şiirlerinden *Ode To A Nightingale*'in bir bölümünde şöyle demektedir:

Karanlıkta kulak kabarttım; yıllar yılı,

Yarı yarıya aşığım gamsız ölüme.

Ölçülü biçimli kafiyelerle ona hitap ederim tatlı tatlı,

Sessiz nefesimi alıp havaya karıştırırsın diye.

Şimdi ölmek sanki her zamankinden daha yerinde,

Gece yarısı son bulmak acıdan irak,

Sen ruhunu dışarıya saçarken bir umut Böyle coşku içinde!

İstedğin şarkıyı söyle, nafîle bendeki bu iki kulak

Senin dokunaklı ağıtına olur tabut.

Keats, *Kara Dumanlar Kaplamışsa Düzüklerimizi* başlıklı şiirini ise şöyle bitirir:

Tatlı Sappho'nun yanakları,

Bir uyuyan bebeğin nefesi,

Yavaşça dökülür saatin içinden

Kum, bir orman deresi ve

Bir şairin son nefesi.

Yine bir başka şiirinde de; "*Gençlik solar, hayalet gibi zayıflar ve ölür*" der.

Birçok şiirini adadığı Fanny Brawne'a olan şiirsel aşkı; ödüllü yönetmen Jane Champion tarafından senaryolaştırılarak

yine Fanny için yazdığı *Bright Star (Parlak Yıldız)* şiiri ile aynı adla filme konu edildi. Filmin sonunda Keats'in ölüm haberini alan Fanny'nin alacakaranlık ayazında yürürken dudaklarından Keats'in *Bright Star* şiirinin dizeleri dökülür.

Parlak yıldız, olabilsem

Senin kadar sabit bir ışık

Yalnız kalmadan gecenin

Tepesinde asılı ve görkemli

Seyretsem ebedi gözkapaklarım aralık

Doğanın sabırlı, uykusuz münzevisi misali,

Akan suları rahipler gibi

Vazife başında artırken insan kıyılarını çepeçevre...

Ya da baksam kardan maskeye dağlarda...

Ve fundalıklarda yumuşacık düşen birdenbire...

Yok, ama kalsam yine sabit, yine değişmez

Güzel sevgilimin tomurcuklanmış göğsüne yaslanmışken...

Hissetsem ebediyen inip kalkışını nefes nefes...

Tatlı bir huzursuzluk içinde uyanık ebediyen.

Hep, hep duyayım o usulca aldığı nefesi biteviye

Ve ebediyen yaşayayım ya da bayılayım ölesiye...

Keats gibi birçok sanatçı vereme yakalanmış ya da yakınları veremden ölmüştür.

Jane Eyre'in yazarı, Charlotte Brontë, iki kardeşini de vereme kurban verdikten sonra 1855'de kendisi de veremden

öldü. Fransız yazar ve filozof Albert Camus (1913 - 1960) ciddi verem atakları nedeniyle Cezayir Üniversitesi'ni terk etmek zorunda kaldı. Ancak veremden değil bir trafik kazasında öldü. Kendisi de bir doktor olan ve veremden ölen Anton Pavlovich Çehov (1860-1904), genç yaşta yakalandığı ölümcül hastalığın da etkisiyle bütün öykülerini üstü kapalı da olsa kötümser bir bakış ile yazdı. Moskova Tıp Fakültesi'nde 1884'te tıp eğitimini tamamladığı yıl doktorluğa başladıysa da, lise ve üniversite yılları boyunca yazdığı hikâyeleriyle kabul gördüğü edebiyat dünyasını tercih etti. Aynı yıllarda onu ölüme götürecektir vereme de yakalanmıştı...

Fransız yazar Moliere, oğlunun ölümünden sorumlu tuttuğu hekimlerden, onların bilgisizliği ve ukalalıklarını hicveden beş oyun yazdı. 1673'te yazdığı *Hastalık Hastası* isimli oyunun dördüncü temsilinde birden kan kusmaya başladı ve birkaç saat içinde veremden öldü.

Honoré de Balzac, Maksim Gorki, Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, John Ruskin, Guy de Maupassant, George Orwell ve Jorge Luis Borges ile besteciler Frédéric Chopin, Niccolò Paganini ve Felix Mendelssohn diğer veremli sanatçılardandır. Cahit Sıtkı Tarancı, Peyami Safa, Ömer Bedrettin Uşaklı, Rifat Ilgaz, Mahmut Yesari, Aclan Sayılğan, Memet Fuat, Muzaffer Tayyip Uslu ve Rüstü Onur ise Türk Edebiyatında hayatının bir döneminde vereme yakalanmış sanatçılarımızdandır ve bazıları vereme yenilmiştir.

Bir insanın verem olduğunu öğrenmesinin, yüzüne karşı ölüm hükmünün okunmasıyla bir tutulduğu günlerde; veremli kişilerin yakalandıkları hastalığın kendilerinden hatta öldükten sonra bile çocuklarından saklanması çok yaygındır. Ünlü yazar Franz Kafka, kaldığı senatoyunda veremden ölmeden iki ay önce Nisan 1924'de şöyle yazmıştı: "*Sohbet ederken hiçbir şey öğrendiğim yok, çünkü verem üstüne konuşurken herkeste bir çekingenlik, kaçamak davranışlar ve donuk bakışlar ortaya çıkmakta.*"

Sanatı veremden etkilenenler

Ressam Ferdinand Hodler'in (1853-1918) babası ve 2 kardeşi veremden hayatını kaybetti. Hodler'in annesi, ikinci evliliğini bir ressam yaptı ama annesi de Hodler 14 yaşındayken verem sebebiyle vefat etti. Annesinin ikinci eşi dolayısıyla ressamlığa adım attı. Sevdığı kadını ise kanserden kaybetti. Resimlerinde verem ve diğer hastalıkların etkisi görüldü. Edvard Munch, 1868 yılında beş yaşındayken annesini, 1877'de ise ablasını verem nedeniyle kaybetti. Munch'u bu iki ölüm çok etkiledi ve resim

Alice Neel'in T.B. Harlem Tablosu

teknikine etki yaptı. Modeli Elizabeth Siddal ile İtalyan asıllı İngiliz ressam Dante Gabriel Rossetti (1828-1882) tanıştığında Siddal veremdi. 1860'ta evlendiler ama Siddal'ın hastalığı arttı, acısını dindirmek için içtiği afyon alkol karışımından öldü. Kocasının değil arkadaşları Millias'ın yaptığı Ophelia resmi ile bilinir. Alice Neel, 1940'larda yaptığı T.B. Harlem tablosunda; sevgilisi Jose Santiago'nun iki yıl önce Porto Rico'dan New York'un İspanyol Harlem semtine taşınan 24 yaşındaki kardeşi Carlos Negron'un o yıllarda yapıldığı şekliyle göğüs kafesinin açılarak vereminin tedavi edildiği anı resmetmiştir.

James Tissot, 1836 yılında doğduğu Fransa'dan 1871 yılında Londra'ya gelir. Burada Isaac Newton'un eski eşi Kathleen Newton ile tanışır. Tissot'un büyük aşkı olmakla birlikte resimlerinde çok fazla yer verdiği, güzel bir model olan Kathleen, akciğer veremine yakalanmış ve 28 yaşında yaşamını yitirmiştir. Bu kayıp Tissot'u derinden etkiler, yeniden Paris'e dönmeye sebep olur. Bundan böyle ölümüne dek geçen 17 yılı çok dindar biri olarak yaşamış ve resimlerinde yalnızca dini figürlere yer vermiştir. Bestekâr Hacı Arif Bey, karısı Zülf-i Nigâr hanımın vereme yakalanıp sararıp solması ve günden güne erimesi üzerine güftesi Namık Kemal'e ait olan Segâh makamındaki meşhur şarkısını bestelemiştir.

Kendisi de bir doktor olan ve veremden ölen Anton Çehov, genç yaşta yakalandığı ölümcül hastalığın da etkisiyle bütün öykülerini üstü kapalı da olsa kötümser bir bakış ile yazdı. Fransız yazar Moliere, oğlunun ölümünden sorumlu tuttuğu hekimlerden, onların bilgisizliği ve ukalalıklarını hicveden beş oyun yazdı. 1673'te yazdığı *Hastalık Hastası* isimli oyunun dördüncü temsilinde birden kan kusmaya başladı ve birkaç saat içinde veremden öldü.

Franz Kafka verem nedeniyle ölen sanatçılardan biridir.

*Olmaz ilaç sine-i sâd pâreme
Çâre bulunmaz bilirim, yâreme
Baksa tabîbân-ı cihan, çareme
Çâre bulunmaz bilirim, yâreme*

Zülf-i Nigâr hanımın veremden vefatı üzerine yaşadığı acı ile Recaizade Mahmut Ekrem'in mersiye olarak yazdığı şiiri Saba makamında bestelemiştir.

*Nigâh-ı mestine canlar dayanmaz
Uyanmaz uykudan canan, uyanmaz
Bu naz u işveden asla usanmaz
Sabah olduğuna guya, inanmaz
Uyanmaz uykudan canan, uyanmaz*

Şair Abdülhak Hâmid Tarhan'ın eşi Fatma Hanım veremdir ve hastalık üçüncü devresindedir. Hindistan'dan deniz yoluyla gelirken Beyrut'a gelince Fatma Hanım kötüleşir ve orada ölür. Hâmid, her gün Fatma Hanım'ın mezarını ziyaret eder; geceleri de bir bodrum katında meşhur şiiri Makber'i yazar.

*Eyvah! Ne yer ne yar kaldı
Gönlüm dolu ah u zar kaldı
Şimdi buradaydı gitti elden
Gitti ebede, gelip ezelden
Ben gittim, o hak-sar kaldı
Bir guşede tarumar kaldı
Baki o enis-i diiden eyvah
Beyrut'ta bir mezar kaldı.
Bildir bana nerde, nerde Yarab?
Kim attı beni bu derde Yarab?
Nerde arayayım o dil rûbayı
Kimden sorayım bi-nevayı?
Derler ki unut o aşnayı*

*Gitti tutarak reh-i bekayı
Sığsın mı hayale bu hakikat?
Görsün mü gözüm bu macerayı?
Sür'atle nasıl da değişti halim
Almaz bunu havsalam, hayalim
Çık Fatıma! Lahdden kıyam et
Yadımdaki haline devam et
Ketmetme bu razı, söyle bir söz
Ben isterim, ah, öyle bir söz
Güller gibi meyl-i ibtisam et
Dağ-ı dile çare bul, meram et
Bir tatlı bakışla, bir gülüşle
Eyyamı hayatımı tamam et
Makber mi nedir şu gördüğüm yer?
Ya böyle reva mı ey cay-ı dilber?*

Romanlarda verem

Thomas Mann'ın *Büyük Dağ* adlı romanında Hamburglu genç gemi mühendisi Hans Castrop, üç haftalığına kuzenini ziyarete gittiği bir İsviçre sanatoryumunda kendisinin de tedaviye ihtiyacı olduğunu sevinerek öğrenerek 7 yıl kalır. Bu süre içinde doktorlar ve hastaların dünyasını yaşayarak tanır. Thomas Mann, aslında kendi deneyimini anlattığı bu eserinde, roman sanatının bütün inceliklerini kullanmış ve ironik üslubu ile hastalığı hakkında hiç bilgi vermemiştir. Erich Maria Remarque, *Üç Yoldaş* (Drei Kameraden) adlı sinemaya da uyarlanan eserinde; üç arkadaşın Pat'in vereme yakalanışını ve İsviçre'de sanatoryumda yatışını, politik anlatımla ve şiirsel dille kaleme almıştır.

Yaşar Kemal'in *Hüyükteki Nar Ağacı* romanında; Memet ve arkadaşları verem salgını olduğunu bile bile, ölmeyi göze alarak para kazanmak için Çukurova'ya gitmekte diretmeleri anlatılır. Romanda yoksulluğa vurgu yapılarak "Ölüm yokluktan iyi. Sıtma yokluktan iyi. Verem yokluktan iyi." şeklinde bir replik yer almaktadır.

Alexandre Dumas-Fils'in gençliğinde yaşadığı bir aşk hikâyesinden esinlenerek 1848'de yazdığı *Kamelyalı Kadın* romanında, gerçek aşkın peşine düşen veremli bir fahişe olan Marguerite Gautier'nin yaşadığı dramı anlatılıyor. Marguerite, Armand Duval'e âşık olduktan sonra fahişelik yaşamına son veriyor ve güzel bir gelecek düşünüyor. Ancak baba George Duval bu beraberliğe izin vermiyor. Veremli ve mağrur Marguerite, sevgilisinden ayrılıyor ama kısa bir süre sonra hayata veda ediyor.

Verem, 100 yılı aşkın bir süre, ölüme anlam katmanın yollarından biri sayılmıştı. Nitekim XIX. yüzyıl edebiyatı özellikle genç insanların veremden korkup ürmediği, ölümü huzur içinde karşılayan

tiplerle doludur. Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sındaki Katerina Ivanovna, Victor Hugo'nun *Sefiller*'inde romanın önemli karakterlerinden Fantin, Harriet Beecher Stowe'un ünlü romanı *Tom Amca'nın Kulubesi*'ndeki küçük Eva, Charles Dickens'in *Nicholas Nickleby*'sindeki Smike veya yine Dickens'in romanı *Dombey ve Oğlu*'ndaki oğul Paul gibi.

Sinemada verem

Yeşilçam'ın siyah-beyazlı günlerinden bu güne, filmlere en çok konu olan hastalıktır verem. Melek Özman'ın yönettiği '70 80 90, *Masum, Küstah, Fettan* isimli belgesel filmde; "Yeşilçam filmlerinde hanımefendiler genelde iftiraya maruz kalıyor, elleriyle yüzlerini kapatıp hıçkırıklar içerisinde ağlarken evden kovuluyor. Masum oldukları ortaya çıkana kadar da ya verem oluyor ya da ölüyorlar." denmektedir.

Bahsi geçen filmlerden en meşhuru, başrolünde Sadri Alishik'in yer aldığı ve tüm kopyalarının bir yangında yok olması nedeniyle günümüze hiçbir kopyası ulaşmamış olan 1959 yapımı Metin Erksan imzalı *Hicran Yarısı* adlı filmidir. Filmde iki arkadaşıyla bir gece-konduda yaşayan sokak şarkıcısı Ali ve sevdiği kız, evlenmeye karar verirler. Ancak Ali'yi seven ve kendisini meşhur edeceğini söyleyen zengin bir dul, Ali'nin kendisiyle ilgilenmemesi üzerine intihar eder. Ali, katil olarak tutuklanır. Sevdiği kız ise maddi zorluklar nedeniyle mahallenin kasabıyla evlenir. Kadın, verem olduğu için kasap kocasından boşanır ve denize atılarak intihara teşebbüs eder ancak çevredekilerce kurtarılarak Heybeliada'da sanatoryuma yatırılır. Suçsuz olduğu anlaşılan Ali de tahliye olur. Arkadaşları ile İstanbul'u karış karış arayarak kadını bulurlar ve iki sevgili birbirine kavuşur...

Filiz Akın ve Kartal Tibet'in başrollerini paylaştıkları 1970 yapımı *Beyaz Güller* filminde de birbirini seven ama kızın babası razı olmadığı için kaçan iki genç, bir köye sığınır. Kızın ailesi kızlarını almak için köye gelirse de köylüler onları köye sokmazlar. Genç kız veremdir. Çam havası olan bir yere gitmeleri önerilirse de köyden dışarı çıkmaları halinde babasının adamları tarafından sevdiğinin öldürüleceğini bilen kız köyde kalmayı ister ve çamı köye getirmesini söyler. Genç adam uzaklardan bir çam bulur ama çam orada tutmaz ve kız veremden ölür.

Bir başka filmde ise (*Boş Çerçeve*) erkek veremdir ve sevgilisinden saklar. Kıza onu sevmediğini söyler ve uzaklaşır. Hasta olduğunu ve bu yüzden öyle söylediğini sonradan öğrenen kız, onu aramaya gider ama bulduğunda

ölmüştür. Kız da orada intihar eder...

Yakın dönemde de verem konusunu işleyen filmler yapılmış ve halen yapılmaya devam etmektedir. Özcan Alper'in yönettiği *Sonbahar* filminde Yusuf, 1997'de, 22 yaşında girdiği cezaevinden 10 yıl sonra çıkıp köyüne gelir. Aslında iki yıl daha yatması gerekirken geçirdiği ağır hastalık yüzünden çok az ömrünün kaldığının anlaşılması üzerine serbest bırakılır. Yakalandığı verem hastalığı akciğerlerini iyice zayıflatmıştır. Bir de F Tipi hapisane sistemine karşı yapılan ölüm orucu eylemlerine katılması, sağlığını iyice kötüleştirmiştir. Doktor durumunu kendisine açıklayıp yazdığı raporla bırakılmasını sağlar. Yusuf'u, cezaevinden çıkıp geldiği köyünde bir tek yaşlı ve hasta annesi beklemektedir. Annesi ağır hastadır. Artık tek düşüncesi, huzur içinde ölmeden önce Yusuf'u evlendirmektir. Yusuf birkaç ay sonra öleceğini kimseye söyleyemez. Bir gece karşısına meyhanede konsomatris olarak çalışan Gürcü kızı Elka çıkar. Kısa bir süre sonra da birbirlerine aşık olurlar. Son birkaç ayını yaşamakta olan Yusuf için bu aşk, melankolisini arttıran umutsuz bir durumdur. Sonbaharın kendini yavaş yavaş kışa teslim ettiği bir gecede, Yusuf annesinin kendisi için çalma teklifini geri çeviremez ve yıllar sonra bir enstrüman yeniden hayat bulurken, o bütün vadinin bembeyaz bir kefene büründüğü gün toprağa verilir. Tulumun sesi bir annenin oğluna yaktığı ağıda eşlik eder. 6 Haziran 2008 tarihinde 15. Altın Koza Film Festivali kapsamında ilk kez izleyici karşısına çıkan film, Ulusal Uzun Metrajlı Film Yarışması bölümünde En İyi Film seçilmiştir.

II. Dünya Savaşı döneminde Zonguldak'ta yaşayan ve genç yaşta veremden ölen şairler Rüştü Onur ve Muzaffer Tayyip Uslu'nun yaşam öykülerinin anlatıldığı, başrollerini Kıvanç Tatlıtuğ ve Mert Fırat'ın paylaştığı *Kelebeğin Rüyası* filmi geçtiğimiz aylarda sinemalarda oynadı. Yılmaz Erdoğan, yönetmenliğinin yanı sıra filmde oyunculuk da yapıyor. Erdoğan'ın filmde canlandığı karakter, o dönemde şairlerin Mehmet Çelikel Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olan Behçet Necatigil'dir.

Veremin sonucu her zaman kötü olmayabiliyor. Örneğin **yönetmenliğini Ben Sombogaart'ın yaptığı, Tessa de Loo'nun yazdığı aynı adlı epik romandan uyarlanan İkiz Kız Kardeşler (Twin Sisters)** filmi, 1925 Köln'ünü konu alır. Filmde anne-babalarının kaybıyla ortada kalan ikiz kız kardeşlerden veremli olanı, hali vakti yerinde, kültürlü Hollanda'da yaşayan bir akraba himayesine alırken; sağlıklı olanı bir Alman çiftçi ailesi olan akrabaları çiftlikte çalıştırmak için yanlarına alır. Veremli olan Lotte, özenli bir bakımla sağlığına kavuşup sevgi dolu

ortamda her imkâna sahip olarak narin bir şekilde büyütülürken, sağlıklı olan Anna acımasız koşullarda, her türlü işe koşturularak, okula gitmesine bile izin verilmeyerek zorlu bir şekilde yetişir.

Tiyatro ve operada verem

Verdi'nin *La Traviata* operası 1853 yılında ilk kez Roma'da sahnelerdi. Alexandre Dumas-Fils'in *Kamelyalı Kadın* romanından uyarlanan opera, gerçek aşkın peşine düşen veremli fahişe Marguerite Gautier'nin yaşadığı dramı konu almaktadır. Operada Marguerite Gautier karakteri Violetta ismiyle canlandırılmaktadır. Violetta son sahnede beyaz bir yatakta kanlar içinde veremden ölür.

Şiirlerde verem

"Veremli şiirler"den ilk akla geleni, Faruk Nafiz Çamlıbel'in *Han Duvarları*'dir. Buradaki bir hanın duvarına yazılı dörtlükte adı geçen Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ın derdi veremdir:

*Garibim namıma Kerem diyorlar
Aslı'mı el almış haram diyorlar
Hastayım derdime verem diyorlar
Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ım ben.*

Hayatı, *Kelebeğin Rüyası* adlı filme konu olan ve veremden ölmüş şair Muzaffer Tayyip Uslu da *Kan* adlı şiirinde şöyle yazar:

*Önce öksürüverdim
Öksürüverdim hafiften
Derken ağızımdan kan geldi
Bir ikindi üstü durup dururken
Meseleyi o saat anladım
Anladım ama, iş işten geçmiş ola
Şöyle bir etrafıma baktım
Baktım ki yaşamak güzeldi hala
Mesela gökyüzü
Maviydi alabildiğince
İnsanlar dalıp gitmişti
Kendi âlemine...*

Veremi nedeniyle birçok defalar sanatoryumda yatmak zorunda kalan Rifat Ilgaz, *Sanatoryumda bir doktor konferans verdi* adını taşıyan şiirini şöyle bitirir:

*Sanmayın şifası yok bu hastalığın
Tıbbın elinden ne kurtulur
İniyor ak gömlekleli hekim kürsüden
Alkışlanır böyle vadedenler
Biz sadece öksürüyoruz...*

İsmet Özel *Dişlerimiz Arasındaki Ceset* başlıklı şiirinde veremi, bir kapitalizm eleştirisi için kullanır:

Şair Abdülhak Hâmid

Tarhan'ın eşi Fatma Hanım veremdir ve hastalık

üçüncü devresindedir.

Hindistan'dan deniz yoluyla

gelirken Beyrut'a gelince

Fatma Hanım kötüleşir ve

orada ölür. Hâmid, her gün

Fatma Hanım'ın mezarını

ziyaret eder; geceleri de bir

bodrum katında meşhur şiiri

Makber'i yazar.

Safamızla kesemizi birleştiren anatomi bilgisi

Hadım tarih, kundakçı matematik, geri kafalı gramer

Evet, bunlar gizlice örgütlenerek alnımıza Verem Olmak Üretimi Düşürür ibaresini çizer

Özel, gene *Münacaat*'ında "Ölmedim, bir gençlik ölümü saklı kaldı bende" diyerek genç ölümlerinden bahseder.

Şarkı ve türkülerde verem

Türkülerde genellikle aşığına erişemeyen gençlerin derdinden verem oluşu anlatılır. İçinde verem sözü geçmesi de hikâyesinde veremli bir genç olan içli bir Yozgat türküsü vardır. Bir genç askerde verem olur ve hava değişimi için memleketine, yani Yozgat Akdağmadeni'ne gönderilir. Hasta çocuk, beşik kertmesi olan kızı deliler gibi sevmekte, ancak ailesi, kızlarını bu gence göstermek istememektedirler. Hasta genç tedavi için İstanbul'a gönderilir ve bir sanatoryuma yatırılır. Penceresinden gördüğü bir incir ağacından aldığı ilhamla bu türküyü yakar. Genç asker, veremden ölür ve cenazesi de İstanbul'da kalır.

*Hastane önünde incir ağacı
Doktor bulamadı bana ilacı
Baştabip geliyor zehirden acı
Garip kaldım yüreğime dert oldu
Mezarımı kazın bayıra düze
Benden selam söyleyin sevdiğim kıza
Başına koysun, karalar bağlasın
Gurbet elde kaldım diye ağlasın...*

Tenekeci Mahmut (Güzelgöz) Usta'nın derlediği Urfa türküsü, *Hayatları Değirmi (Aman Eşref)* her ne kadar zengin bir ailenin kızı ile fakir Eşref'in kaçmaya

Yılmaz Erdoğan imzalı Kelebeğin Rüyası adlı film, geçtiğimiz aylarda sinemalarda oynadı.

kalkmaları üzerine kızın ağabeyleri tarafından vurularak öldürülmelerini konu alsada içinde "seni sevdim seveli oldum yürek veremi" denerek sevdadan verem olduğu da anlaşılmaktadır.

*Hayatları değil mi
Şu gelen yar değil mi
Sakıplardan üç güzel
Biri Eşref değil mi
Aman Eşref canım Eşref
Uykudan uyarttın beni
Kana boyattın beni
Gelemi yar gelemi
Yar yanıma gelemi
Seni sevdim seveli
Oldum yürek veremi
Aman Eşref canım Eşref
Uykudan uyarttın beni
Kana boyattın beni
Hayatlarında durdum
Aradım yarı buldum
Eğildim ki öpeyim
Yarı uykuda buldum*

Bir Gaziantep türküsünde ise Ermeni kızına aşık olan genç, hem aşkından verem olmuştur ve hem de sevdiğine kavuşamamıştır.

*Bahçelerde mor meni
Verem ettin sen beni
Ya sen İslam ol Ahcik
Ya ben olam Ermeni...
Ben sana yandım gelin
Yanağı allı gelin
Gaziantep yolunda
Öldürdün beni gelin*

*Bahçelerde meleme
Yar göğsün düğmeleme
Ölürsem kanlım sensin
Gözlerin sürmeleme
Bahçelerde saz olur
Gül açılır yaz olur
Ben yarime gül demem
Gülün ömrü az olur
Ben sana yandım gelin
Yanağı allı gelin
Gaziantep yolunda
Öldürdün beni gelin*

Aşkına karşılık alamadığı sevgilisi ellerle gezen ve bu yüzden verem olan bir gencin türküsü de vardır:

*Et aldım direminen (Beri bak yavrum beri bak)
Öldürdün verem inen (Dön biraz da bana bak)
Nasıl verem olmayım (Beri bak yavrum beri bak)
Gezersin ellerinen (Dön biraz da bana bak)
Kaşların ince mince (Beri bak yavrum beri bak)
Ölürüm görmeyince (Dön biraz da bana bak)
Seni bana vermezler (Beri bak yavrum beri bak)
Düşmanlar ölmeyince (Dön biraz da bana bak)*

Merhum Neşet Ertaş da Aradım Derdime Çare adlı türküsünde aşk yüzünden genç yaşında vereme tutulduğunu anlatır:

Aradım derdime çare mi buldun

*Bu sevda elinden sararıp soldum
Sefil Mecnun gibi Leyla'dan oldum
Derdimi ellere diye mi bildim
Ağladı gözlerim güle mi bildim
Tutuldum vereme bu genç yaşımda
Zalım kader gezermiş peşimde
Dertli diye ayırdılar eşimden
Almayın yarimi diye mi bildim
Ağladı gözlerim güle mi bildim*

Yine Neşet Ertaş Usta Anam Aplar Baş Ucumda türküsünde "Bu dert beni yiye yiye bitirir" derken veremi tarif eder:

*Anam ağlar başucumda oturur
Derdim elli iken yüze yetirir
Bu dert beni yiye yiye bitirir
El Çek tabip el çek benim yaramdan
Ölürüm gurtulmam ben bu yaramdan*

Ali Aksoy'un Verem Eyler başlıklı türküsü de yârin verem ettiğinden dert yanar.

*Uzaklarda ne işlerin var
Kolay dolmaz bil ki yerin yar
Senden ayrılık zulüm olsa da
Yeter senin gülüşlerin yar
Mavi reyhan gülüşü güzel
Sarmaşıklar sanışı güzel
Sanki yeni oğmuşum gibi
Yüreğimin vuruşu güzel
Yârim kaşlarını kalem eyler
Yazar hayatımı elem eyler
Hele öfkelenip kızmayadursun
Delirtir, çıldirtir, verem eyler
Hele ceylan bakışlı güzel
Mor menekşe kokulu güzel*

Gece rengi saçlarına
Papatyalar takışlı güzel
Hemen küser darılır yar
Her sözümde kırılır yar
Neyledim de gittin ellere
Şimdi elden sorulur yar

Cevdet Bağca'nın *Verem Olsam* türküsünde de yine aşk derdiyle verem olmaktan bahsedilir:

Derdinden verem olsam
Tutuşsam kerem olsam
Sürmem seni tenime
Yarama merhem olsan
Kurumuş yaprak olsam
Bi çorak toprak olsam
İçmem bir yudum senden
Kerbelâ'da su olsan

Malatya'nın Akçadağ'a bağlı Ören Kasabasında genç yaşta veremden ölen gelin için söylenen Örenli Gelin Ağırda ise şöyledir:

Akçadağ Köyüne Ören diyorlar
Senin bu derdine verem diyorlar
Örenli gelin, veremli gelin
Ören'e vardım da örene benzer
Yıkılmış evleri de virana benzer
Ören'li gelin, veremli gelin

Bir de çokça versiyonu bulunan, başında kısa aralıklarla öksürük efekti gelen *Veremli Kız* türküleri vardır:

On beş yaşında bir melek
Veremli bir sarı çiçek
Geldi anlattı derdini
Yüreğim hep yanık yanık
Her gün doktor gelir gider
Herkes onu merak eder
Gelme doktor gelme doktor
Bu derdime çare yoktur
Doktor der ki veremli kız
Yaprak dökümünü bekler
İğne iplik verin bana
Çıkayım şu ağaçlara
Siz de yardım edin bana
Dikelim şu yaprakları
İğne iplik bulamadım
Ben gençliğime doyamadım
Annem ağlar için için
Ben bilirim kimin için
Ko ağlasın annem babam
Şu benim gençliğim için
Pencerede yeşil perde
Nasıl düştüm ben bu derde
Ben bu dertten ölür isem

Nasıl yatarım kara yerde
Pencereden kar geliyor
Yorgan döşek dar geliyor
Açtım yorganı baktım
Veremli kız can veriyor

Müdür Beyin Yeşil Kürkü diye başlayan Tokat türküsü ile *Ne Durursun Oralarda* diye başlayan Ordu türküsündeki ortak nakaratta da "Verem oldum ölüyorum" denmektedir.

Yanma da güzelim yanıyom ben
Mendilli salla geliyom ben
Bir güzelin uğruna da (yoluna da)
Verem de oldum ölüyom ben

Ahmet Kaya'nın yorumladığı Ataol Behramoğlu'nun *Bu dert beni verem eder* şiiri de vardır:

Eğri büğrü bakar oldum
Şaşkın oldum, sakar oldum
İkide bir yüreğimi dağa taşta diker oldum
Şunca yıldır karanlıkta göz kırpmaktan bıkar oldum
Benim annem şeker annem gençlik elden gitti gider
Gece gündüz dolaşırım tenhalarda menhalarda
Benim annem güzel annem beni beni beni koyver
Sağ yanımda bir sızı var sol yanımda dağlar duman
Altı patlar, altı patlak bu dert beni bu dert beni verem eder
Dama çıktım damdan düştüm
Kılıç kestim rakı içtim
Şahin oldum, keloğlanın külâhını kaptım kaçtım
Yare ağlar, güler uçtum
Yarı yolda yorgun düştüm
Benim annem kadın annem bu nasıl iş bana de hele
Gece gündüz düşünürüm tenhalarda menhalarda
Aman annem güzel annem beni beni beni koyver
Sağ yanımda bir sızı var sol yanımda yandım allah
Altı patlar altı patlak bu dert beni bu dert beni adam eder

Güftesi Necdet Rüştü Efe'ye ait bir Sadettin Kaynak şarkısı, *Batan gün kana benziyor*'da aşıkların verem olacağı söylenmektedir:

Batan gün kana benziyor
Yaralı cana benziyor
Ah ediyor bir gül için
Şu bülbül bana benziyor

Vah benim garip gönlüm
Gece kapladı her yeri
Keder sardı dereleri
Düşman değil sevda açtı
Bağrımdaki yareleri
Vah benim garip gönlüm
Rahatça bir dem olaydı
Yarama merhem olaydı
Kurtulurdu daha çabuk
Aşıklar verem olaydı
Vah benim garip gönlüm

Söz ve müziği Ali Kızıltuğ'a ait Sabahat Akkiraz'ın seslendirdiği *Değirmen (Yar orada kanser oldu ben burada verem)* türküsünde de kanser ve verem birlikte anılır:

Değirmenim terse döndü bu sene
Bulgura mı yanam ben una mı yanam
Yar orada kanser oldu ben burada verem
Ben bana mı yanam ona mı yanam
Sadık yarım deyip beni aldattın
Gözlerimden kanlı yaşlar çağlattın
kendine kar yağdı bana dolular attın
Ben bana mı yanam ona mı yanam
Kızıltuğum dert bürüdü sinemi
Çekmeyen anlamaz kardeş ölem mi
Kendi Aslı'yı geçti ben de Kerem'i
Ben bana mı yanam ona mı yanam

Kaynaklar

Ahmet Rasim Küçükusta, *Çare Bulunmaz Bilirim Yareme*, Yayın tarihi: 20 Ocak 2010, <http://www.ahmetrasimkucukusta.com/2010/01/20/yazilar/tip-yazilari/tuberkuloz/çare-bulunmaz-bilirim-yareme/> (Erişim tarihi: 22.12.2012)

Faik Çelik, *Verem ve Edebiyat*, <http://www.mevsimsiz.net/Yazdir/4820/> (Erişim tarihi: 22.12.2012)

<http://www.beyazperde.com/filmler/film-207945/> (Erişim tarihi: 22.12.2012)

<http://www.posta.com.tr/PostaKamaval/YazarHaber-Detay/Guzel-oldugunuz-kadar-kustahsiniz-da---.htm?ArticleID=61199> (Erişim tarihi: 22.12.2012)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Verem_vakalar%C4%B1n%C4%B1n_listesi (Erişim tarihi: 22.12.2012)

Salih Turan, Abuzer Akbıyık, Osman Güzelgöz, *Şarkılarda Sağlık & Sağlıkla İlgili Şarkılar*, T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011

Sait Eğrilmez, Salih Turan, Osman Güzelgöz, *Türkülerde Hekimlik & Sağlıkla İlgili Türküler*, T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010